

**Ks. Ľubomír Petřík**

Prešovská Universita

## HOMÍLIA AKO DIALÓG

### ÚVOD

Najdôležitejším poslaním kňaza je ohlasovať evanjelium. To sa deje predovšetkým v kazateľskej službe kňaza. Je to doslova jeho každodenný chlieb.

Cirkev do popredia kladie jeden druh kázne a to *homíliu*, ktorá je najplnšou formou kázne.

Veľmi sa odporúča homília ako súčasť samej liturgie; v nej sa cez liturgický rok vysvetľujú z posvätného textu tajomstvá viery a zásady kresťanského života. Najmä pri sv. omšiach (liturgiách), ktoré sa celebrujú v nedeľu a zasvätené sviatky za účasti ľudu, nech sa homília nevynechá bez vážnej príčiny (SC 52).

Pojem kázeň je potrebné chápať v širšom zmysle ako pojem homília, ktorá je špecificky vymedzeným kázaním. Preto v tejto prednáške sú používané obidva termíny. Teda každú homíliu možno v podstate vo všeobecnosti nazvať aj termínom kázeň, ale nie každá kázeň je homíliou.

### HOMÍLIA

Pod homíliou rozumieme takú kázeň, v ktorej sa vychádza z posvätného textu prečítaného Božieho slova alebo liturgického textu, majúc pritom pred očami aj slávené tajomstvo, aj zvláštne potreby poslucháčov<sup>1</sup>. Existujú samozrejme aj tematické a cyklické kázne na rôzne témy. Nie sú úplne vylúčené, avšak homília

---

<sup>1</sup> Porov. J. Vrablec, *Homiletika*, Trnava 1987, s. 31, 32.

má exkluzívne postavenie. O to skôr, že je pružná a ohybná, to znamená, že ňou možno ľudí oboznámiť s akoukoľvek témou. Teda homília nie je iba exegézou biblického textu, ale je spojená s aplikáciou na konkrétny život človeka. Aplikácia má aj spoločenský záber. Nemožno ju však zneužiť napr. na politikárčenie, hoci kňaz môže, ba je povinný poukázať na otázky verejného života. Alebo aplikáciu zneužiť na nacionalizmus, hoci kňaz môže poukázať aj na národné otázky, resp. na patriotizmus. Z kazateľskej činnosti sa však nesmie stratiť kerygma! „Kňazská kazateľská činnosť, v súčasných pomeroch neraz veľmi ťažká, nesmie vysvetľovať slovo Božie iba vo všeobecnosti a abstraktne, ale aby lepšie zaúčinkovala na mysle poslucháčov, má aplikovať večné pravdy Evanjelia na konkrétne životné okolnosti” (PO 4). V homílii sa nerozoberá viac myšlienok, viac tém, ale spravidla sa v nej káže na jednu myšlienku, na jednu tému. Od homílie sa očakáva, že pôjde viac do hĺbky ako do šírky. Homília je vždy integrálnou súčasťou samej liturgie. Môže ju ohlasovať iba biskup a kňaz, prípadne diakon a priestor pre ňu je po evanjeliu.

### FAMILIÁRNY ROZHOVOR

Homília v podstate znamená familiárny rozhovor. Výrečným príkladom môže byť rozhovor, ktorý viedol zmŕtvychvstalý Ježiš Kristus s učeníkmi cestou do Emauz (Lk 24,13-35). Pochádza z gréckeho slova *homileó* – stretávam sa, schádzam sa; *homilein* – byť spolu, viesť dialóg; *homoleia* – familiárny rozhovor. Tu sa dostávame k jadru veci. Kázať homíliu neznamenať ľudom niečo nadiktovať, rozkázať, nariadiť, iba ich o niečom informovať, vyžadovať od nich čosi... Je to rozhovor, ba ešte skôr dialóg.

Na prvý pohľad, resp. na prvé pocity sa nám však môže zdať, že kázeň je monológom, pretože hovorí jeden človek a ostatní ho počúvajú. Podstatou rozhovoru však nie je striedavé hovorenie zainteresovaných. V takom prípade by aj striedavá modlitba žalmov bola vzájomným rozhovorom. Podstatou rozhovoru je skôr spôsob účasti poslucháčov, resp. zainteresovaných osôb na hovorenom slove. Ak poslucháč svoju účasť vyjadrí slovom, ide o reálny rozhovor. Ak vyjadrí svoju účasť napr. mimikou, alebo gestami, ide o virtuálny dialóg. Teda partner v rozhovore má okrem slova veľa iných možností ako sa vyjadriť. Prof. Jozef Vrablec<sup>2</sup> uvádza, že v homiletike tieto motorické impulzy poslucháčov nazývame *gestus otázky*<sup>3</sup>.

<sup>2</sup> Jozef Vrablec (1914–2003), mons. prof. ThDr., bol slovenský rímskokatolícky kňaz, teológ v odbore pastoraľna teológia a homiletika, profesor na Cyrilometodskej bohosloveckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. V rokoch 1970–1995 účinkoval ako profesor pastoraľnej teológie a vedúci katedry, predseda Slovenskej katechetickkej komisie (1971), prodekan (1980–1982), dekan teologickej fakulty (1991–1994), konzultor diecézy (1988–1993), pápežský prelát (16 XI 1990), profesor homiletiky na Teologickom inštitúte v Nitre (1994–1998). Je známy predovšetkým svojimi publikáciami z oblasti homiletiky (kazateľstva), rétoriky a pastoraľky. Väčšina jeho prác (53) vyšla v rokoch 1968–1992 v samizdatovej forme. Jeho štúdie a publikácie sa týkajú problémov viery, meditácie, náuky o Svätom Duchu, homiletiky a pastoračných metód. Vychoval stovky kňazov

Môžeme si predstaviť skutočný familiárny rozhovor – rozhovor v rodine, pri ktorom sa stretnú v obývacej izbe napr. starí rodičia, rodičia a tri deti, teda sedem ľudí. Sedia otočení k sebe. Hlavné slovo má napríklad otec rodiny, ktorý niečo vysvetľuje. Svoju účasť na rozhovore slovom prejaví aj jeho manželka a starý otec. Stará mama a deti sa po celý čas rozhovoru na ňom zúčastňujú iným spôsobom, napríklad mimikou a gestami. Deti reagujú úsmevom a gestami prekvapenia, babka prejaví zamyslenie, lebo aj oni sú intenzívne účastní na tomto rozhovore. Môže si niekto dovoliť povedať, že babka a deti neboli účastní rozhovoru, a to len preto, že nehovorili? Nebola by to pravda.

Aj homília, ktorá je familiárnym rozhovorom, musí vykazovať znaky rozhovoru. Samozrejme, že nebudeme do homílie zavádzať reálny dialóg, aj keď časť homílie si takto možno predstaviť, napr. pri detských svätých liturgiách. Konkrétne v homílii ide o *virtuálny dialóg* a to aj čo sa týka obsahu, aj čo sa týka formy. Kazateľ, ktorý miluje a pozná Božie slovo a rovnako miluje a pozná svoj ľud, v homílii dáva odpovede na nevyslovené otázky a ponúka riešenia problémov. Homília sa tak stáva aktualizovanou radostnou zvesťou do života Božieho ľudu. Božie slovo ponúka odpovede na všetky otázky človeka. Preto je nutné, aby kazateľ vstúpil do hĺbky Božieho slova, aby sa mohlo stať pokrmom pre človeka. Cirkevní otcovia prvokresťanských storočí sú známi svojimi homíliami, napr. sv. Ján Zlatoústý. Z jeho spisov je najviac práve „výkladov Svätého písma vo forme homílií... Žiaden cirkevný spisovateľ nevysvetlil svätý text s takou dôkladnosťou a pritom tak prakticky ako sv. Ján”<sup>4</sup>.

Homília nie je čírou náukou, je predovšetkým Ježišovým posolstvom. A čo je najdôležitejšie, je Božím slovom. Nie slovom o Bohu, ale slovom živého Boha. Teda Boh hovorí v homílii k ľuďom<sup>5</sup>. Preto ju možno zakončiť slovom Amen, ktoré znamená potvrdenie proklamovaného slova. „Ľud Boží sa zhromažďuje ponajprv slovom Boha živého, ktoré všetci právom žiadajú z úst kňaza” (PO 4).

## HOMÍLIE Z 19. STOROČIA A ZO SÚČASNOSTI

Skutočnosť, že homília je dialógom, chceme v tejto prednáške potvrdiť krátkymi ukážkami z histórie i súčasnosti. Poslúži nám k tomu niekoľko kázni

---

na Slovensku (medzi nimi aj desiatky gréckokatolíckych kňazov), ktorých orientoval pre nadšený život z viery. Vynikol ako výborný kazateľ. V duchu náuky súčasného cirkevného magistéria Jozef Vrabec vidí nádej pre cirkev na Slovensku v rozvoji malých kresťanských spoločenstiev a hnutí. Porov.: Jozef Vrabec, in: [http://sk.wikipedia.org/wiki/Jozef\\_Vrabec](http://sk.wikipedia.org/wiki/Jozef_Vrabec) (06 II 2008).

<sup>3</sup> Porov. J. Vrabec, *Homiletika*, s. 104.

<sup>4</sup> J. Špirko, *Patrológia. Životy, spisy a učenie sv. Otcov*, Prešov 1995 (reedícia vydania z roku 1939), s. 128.

<sup>5</sup> Porov. J. Vrabec, A. Fabian, *Homiletika I.–II. základná a materiálna*, Trnava 2001, s. 103–111.

Eugena Fencika<sup>6</sup> (v tejto prednáške 4 kázne; skúmaných však bolo 15 kázní), ktoré vyšli v časopise Listok<sup>7</sup> a rukopisy niekoľkých kázní (4 kázne; skúmaných však bolo 6 kázní)<sup>8</sup>. Ide o kázne gréckokatolíckych kňazov na východnom Slovensku z 19. storočia, ktoré som našiel v Archíve Gréckokatolíckeho arcibiskupského úradu v Prešove. Zároveň ako dôkaz použijeme aj krátke ukážky zo súčasnej kazateľskej činnosti gréckokatolíckych kňazov na Slovensku, ktorej som sa ako školliteľ venoval v diplomovej práci spolu s mojím študentom-diplomantom v akademickom roku 2007/2008<sup>9</sup>. Všetky tieto homílie sú priradené k nedeliám a sviatkom podľa liturgického kalendára Gréckokatolíckej cirkvi, čomu zodpovedá aj názvoslovie.

Keď som si znova a znova čítal tieto vybrané kázne gréckokatolíckych kňazov, a pokúšal sa ich vložiť do kontextu doby, v ktorej boli prednesené a do slávení, ktorých boli súčasťou, nemôžem sa ubrániť myšlienke, že boli podané s veľkou zanietenosťou a horlivosťou. Na základe rôznych rétorických prvkov, z ktorých sa pri tejto prednáške venujem iba niektorým, je vidno, že mohli byť tieto kázne prednesené pútavo. Keď sa pozerám na ich písomnú podobu a pridám k nej predpokladaný spôsob prednesu, predpokladám, že boli dostatočne oslovujúce.

Uvedomil som si však ešte jednu skutočnosť. Dnes v homílii používame praktický odborný štýl. Je to populárny štýl, podobne ako sa používa v seriózných printových a elektronických médiách. Pretože sme obkolesení médiami, je nám to väčšinou úplne prirodzené. Asi to tak nebolo v 19. storočí. Niektoré, hlavne rukopisné homílie pôsobia pateticky a vyumelkovane, niektoré zase, predovšetkým publikované v časopise Listok, veľmi teoreticky, abstraktne. V niektorých prípadoch pôsobia ako prednášky.

<sup>6</sup> Eugen Fencik (1844–1903) bol gréckokatolíckym kňazom Mukačevskej eparchie, kultúrnym dejateľom a spisovateľom. Písal poéziu, balady a povesti zo života inteligencie a duchovenstva, historické drámy, liturgickú odbornú literatúru (známa je napr. jeho *Liturgika alebo objasnenie bohosluženia*. Budapešť, 1878), rôzne články, kázne a pod. Vydával časopis Listok (viď poznámku nižšie). Porov. F. Kovač, *Vlastivedný slovník Rusínov-Ukrajincov*. Prešovsko, Prešov 1999, s. 358.

<sup>7</sup> Listok: duchovno-literárny časopis – dvojtyždenník, ktorý vychádzal v Užhorode v rokoch 1885–1903. Zakladateľom, vydavateľom a šéfredaktorom bol Eugen Fencik. Vychádzali v ňom materiály populárno-náučného, umeleckého a duchovného charakteru pre Mukačevskú eparchiu a Prešovskú eparchiu. Mal aj pravidelnú rubriku Cirkevné príhovory (kázne). Prispievali doňho napríklad aj gréckokatolícki kňazi Prešovskej eparchie Alexander Duchnovič a Alexander Pavlovič (hlavne v časti Dodatky, ktoré boli písané ľudovým jazykom). Zohral v tom čase v svojom prostredí veľmi vážnu úlohu. Mal 25 predplatiteľov, väčšinou z Prešovskej eparchie (Prjašivčiny). Bol písaný azbukou (veľkorusky a tzv. jazyčijem). Porov. F. Kovač, *Vlastivedný slovník Rusínov-Ukrajincov...*, s. 200, 358.

<sup>8</sup> Preklad originálnych textov tlačených a rukopisných homílií do slovenského jazyka je v tejto prednáške voľný, spracovaný autorom prednášky. Fencikove tlačené kázne sú písané azbukou. Niektoré rukopisné kázne azbukou – „jazyčijem“ a niektoré latinkou – šarišským, resp. zemplínskym nárečím.

<sup>9</sup> Porov. M. Nastišin, *Súčasná kazateľská činnosť gréckokatolíckych kňazov na Slovensku ako súčasť novej evanjelizácie* (Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity), Prešov 2008. Diplomová práca.

Ďalším dôležitým momentom je dĺžka týchto kázní. V porovnaní s dnešnou dobou sú vo väčšine prípadov časovo neprimerane dlhé.

### VIRTUÁLNY DIALÓG

*Virtuálny dialóg*, ktorý je veľmi dôležitou súčasťou homílie, má svoje vnútorné a vonkajšie prostriedky<sup>10</sup>. Vnútorné prostriedky sú určité fluidum osobnosti kazateľa, s Bohom zviazaná osobnosť kazateľa, teda oheň viery, ktorým horí a jeho osobné kvality. Tieto vnútorné prostriedky skutočne prináležia k virtuálnemu dialógu, pretože ak by bol kazateľ arogantným, necharakterným človekom, bez horlivosti, ako by mohol viesť dialóg? Dialóg vylučuje akékoľvek vyvyšovanie sa, aroganciu, nerešpektovanie partnera dialógu. Tieto vnútorné prostriedky je v kazateľskej činnosti 19. storočia s odstupom 100 až 200 rokov ťažké, ba priam nemožné posúdiť. Iné je to s vonkajšími prostriedkami.

Čo sa týka súčasnej kazateľskej činnosti, bolo by možné hovoriť aj o vnútorných prostriedkoch virtuálneho dialógu. V tejto prednáške sa však budeme venovať viac-menej niektorým vonkajším prostriedkom virtuálneho dialógu.

Neodmysliteľnou vo virtuálnom dialógu je **rečnícka otázka**<sup>11</sup>. Zvyšuje pozornosť poslucháčov. Kazateľ ju kladie preto, aby vzbudil záujem, alebo aby si poslucháči lepšie uvedomili známu odpoveď<sup>12</sup>. V skúmaných historických homíliách sa rečnícke otázky nachádzajú. Napríklad v homílii Eugena Fencika na Nedelu o uzdravení slepého (5. nedeľa po Pasche)<sup>13</sup> sa nachádza 8, respektíve 10 rečníckych otázok. Ako príklad uvediem dve: „Nepredstavuje nám azda uzdravenie slepého od narodenia (sliporoždeného) pravdu, že Kristus Spasiteľ osvietil celý zaslepený svet? Že otvoril duševné oči celého ľudstva, že Sväté Evanjelium, ktoré je jeho Božskou náukou, nás aj dnes vedie, usmerňuje, osvecuje?“<sup>14</sup> Druhý príklad: „A či viete, čo vám spôsobilo túto blaženosť?“<sup>15</sup> Napr. v jeho homílii na sviatok sv. Mikuláša<sup>16</sup> je rečníckych otázok 7, respektíve až 14 (sú to akoby zdvojené otázky). Zo skúmaných pätnástich tlačených kázní iba v dvoch chýba rečnícka otázka.

Z rukopisov kázní spomeniem ako príklad aspoň jednu otázku: „Povedzte mi, čo si chcete zvoliť: vojsť do nebeskej radosti, alebo do večných múk? Chcete

<sup>10</sup> Porov. J. Vrablec, *Homiletika*, s. 103–108.

<sup>11</sup> Porov. J. Vrablec, *Homiletika*, s. 105.

<sup>12</sup> Porov. M. Šuráb, *Aby nás radi počúvali*, Nitra 2004, s. 142.

<sup>13</sup> E. Fencik, *Cerkovnyja propovidi. Slovo v nedilju V. po paschi, o slipom*, in: *Listok. Duchovno-literárny časopis*, Užhorod 1887, roč. 3, č. 9, s. 140–144.

<sup>14</sup> Ivi, s. 142.

<sup>15</sup> Ivi, s. 143.

<sup>16</sup> E. Fencik, *Cerkovnyja propovidi. Slovo v deň iže vo svjatyh Otca našeho Nikolaja archiepiskopa Mir Likijskich, čudotvorca*, in: *Listok. Duchovno-literárny časopis*, Užhorod 1887, roč. 3, č. 22, s. 348–352.

kraľovať s Kristom v nebi na veky, alebo byť zatratení na veky...?“<sup>17</sup> Zo šiestich skúmaných rukopisov kázni chýba rečnícka otázka v dvoch.

V podstate, na základe skúmaných homílií, možno povedať, že gréckokatolícki kňazi využívali rečnícku otázku. Je evidentné, že podstatne vo väčšom rozsahu v kázňach, ktoré boli publikované v tlači. Zaiste preto, aby poslúžili iným ako príklad vzorovej, ukázkovej kázne.

Ešte niekoľko príkladov rečníckej otázky zo súčasnej kazateľskej činnosti: „Prečo tento film, ktorý hovorí o posledných 12-tich hodinách Ježišovho života, o Jeho smrti na kríži, rozbúrila takú diskusiu? Či to nie je preto, že hovorí o smrti, utrpení, kríži, zriekaní? Či to nie je práve preto, že hovorí o bláznovstve kríža, v ktorom sa skrýva nevysloviteľná láska Boha k nám ľuďom?“<sup>18</sup> Iný príklad: „Dnes oslavujeme sviatok sviatkov – Vzkriesenie nášho Pána Ježiša Krista. Na jednej strane sme naplnení sviatočnou atmosférou, ale na druhej strane sa možno pýtame: «Môže nám tento dôverne známy sviatok ponúknuť niečo nové?»“<sup>19</sup> Ďalší príklad: „Dnes oslavujeme Zoslanie Svätého Ducha a možno sa pýtame: Kto je Svätý Duch? Ako si ho máme predstaviť? Boha Otca si vieme ako-tak predstaviť, lebo každý máme pozemského otca, a rovnako aj Boha Syna, pretože aj s pozemským synovstvom máme skúsenosť. Ale Svätý Duch?“<sup>20</sup> Ešte jeden príklad: „V každom z nás drieme túžba po určitom type dokonalosti, ktorú dnešná mládež označuje sloganom «byť in.» Táto túžba sama o sebe nie je zlá, ale stačí to k plnosti života?“<sup>21</sup>

V súčasnosti, podľa *Prieskumu kazateľskej klímy v Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku*, ktorý uskutočnil študent v už spomínanej diplomovej práci, zo sto kňazov, ktorí sa zapojili do prieskumu, až 60% používa rečnícku otázku v každej homílii, 32% niekedy a iba 8% rečnícku otázku v homílii nepoužíva.

**Subjekcia.** Veľmi účinnú rečovú formu – *subjekciu*, v ktorej kazateľ použije živý výmenu otázok a odpovedí, pričom na postavenú otázku dá aj odpoveď, som z historických kázni našiel iba v tlačených kázňach Eugena Fencika.

Ak ste sa srdečne pomodlili, ak ste pozdvihli svoju dušu k Bohu, ak ste vyronili dve-tri slzy pokánia, ak ste zotrelí slzy sirôtke, alebo niekomu druhému, či pamtáte, čo ste vtedy cítili vo vašom srdci? Nie, pod slnkom nikde viac nenájdete podobné šťastie a blaženosť. A či viete, čo Vám spôsobilo túto blaženosť? To, že ste sa približovali k Bohu. Len si predstavte, aká to bude blaženosť, keď sa úplne zjednotíte s Bohom!<sup>22</sup>

<sup>17</sup> Archív Gréckokatolíckeho arcibiskupstva (AGKAB) v Prešove, *Kázeň na 19. nedeľu po Zoslaní Svätého Ducha (rukopis)*, bez sign., *Kázne* (1810–1834), -1869 (anonymné): 1880, s. 3.

<sup>18</sup> I. Cingeľ, *Homília na 3. nedeľu Veľkého pôstu – Krížupoklonná*, in: [http://emailnew.azet.sk/MailRead.phtml?&i9=a0abbe1fe532&t\\_vypis=&mail=00000000000000005535&idF=0](http://emailnew.azet.sk/MailRead.phtml?&i9=a0abbe1fe532&t_vypis=&mail=00000000000000005535&idF=0) (12 X 2007).

<sup>19</sup> M. Keruľ-Kmec, *Homília na Svätú a veľkú nedeľu Paschy*, in: [http://emailnew.azet.sk/MailRead.phtml?&i9=a0abbe1fe532&t\\_vypis=&mail=00000000000000005571&idF=0](http://emailnew.azet.sk/MailRead.phtml?&i9=a0abbe1fe532&t_vypis=&mail=00000000000000005571&idF=0) (23 XI 2007).

<sup>20</sup> P. Labanič, *Nedeľa Zostúpenia Svätého Ducha*, in: *Duchovný pastier. Revue pre teológiu a duchovný život*, Trnava 2006, s. 143.

<sup>21</sup> M. Hospodár, *Homília na sviatok Turíc*, in: *Duchovný pastier. Revue pre teológiu a duchovný život*, Trnava 2006, s. 189.

<sup>22</sup> E. Fencik, *Cerkovnyja propovidi. Slovo v nedilju V...*, s. 143.

Väčšinou v týchto kázňach nejde o živú výmenu, ale o jednu, alebo viac otázok, za ktorými nasleduje jedna odpoveď a teda o náznak takejto *subjekcie*.

Príklad zo súčasnej kázne:

Had hovorí Eve: „Kto si?“ Eva odpovedá: „Ja som šťastný človek, som slobodná“. „Dokáž to!“, hovorí had: „Odrhni jablko!“ Tu však človek spoznáva svoju moc, to, že je nahý a slabý, je opustený. A had pokračuje dodnes: „Si chlap?! Tak nemaj strach, poď do krčmy, vypi si, ukáž žene, udiri ju, nech to pochopí, nauč tie deti poriadku, veď si silnejší, si rodič, učiteľ, vedúci, riaditeľ. Ty máš proste moc“. Ale tá sa prejavuje ináč!<sup>23</sup>

**Dialogizmus.** Niekedy rečník finguje dialóg medzi sebou a poslucháčmi, alebo uvedie na scénu iné osoby, s ktorými vedie rozhovor<sup>24</sup>. Táto rečnícka figúra je veľmi silná v svojom pôsobení na poslucháčov. Napríklad v jednej rukopisnej kázni vyzerá takto: „Budete sa ma tu ale pýtať, prečo sa dal tak mučiť, prečo chcel zomrieť takou potupnou smrťou? On (Ježiš Kristus) na to odpovedal sám a uviedol príčinu: že on prišiel na tento svet preto, aby našiel a zachránil to, čo bolo stratené a zahynulo“<sup>25</sup>. Alebo ešte v tej istej kázni:

Nebeský Spasiteľ! Čo ty hovoríš na také obchodovanie (handľarstvo)? Ako je ti na tvojom srdci? Nielen tvoja smrť, tvoje umučenie, ale ty sám si tak málo a ničomne ohodnotený. Ó, bezbožnosť, kto ťa len vysloviť môže! Hriešnik! Ak aj nechceš poznať hodnotu tvojej duše, urob prinajmenšom nasledujúce: nie že ju zas za takú ničomnú cenu predáš. Hľa, tu na kríži visí tvoj Vykupiteľ mŕtvy, nahý, strápený, zničený (zmordovaný) a vysatý (vicicaný) až do poslednej kvapky krvi. Prečo? Pre tvoju dušu, ktorú tak draho vykúpiť musel; teda má na ňu právo a jemu vlastne prislúcha. Akože ju môžeš za tak ničomné a márne veci predat' a premárniť? Ó, duša! Volám na teba ešte raz slovami sv. Augustína ... Takže, môžeš ešte tvoju dušu za tak ničomnú cenu predávať? Nie, najmilší Spasiteľ, zajtra sa to už viac nestane. K tomu má chce povzbudiť tvoja nekonečná láska, ktorou si ma miloval<sup>26</sup>.

Vidíme tu až prvky dramatizácie, čo veľmi prispieva k dialógu.

Niekoľko ukážok *dialogizmu* zo súčasných homílií: „Mnoho ľudí si dáva otázku: «Prečo by som mal ísť v nedeľu do chrámu. Nebolo by azda lepšie ostať doma a pospať si, alebo si niekde vyjsť a užiť si života?» Iní zasa kritizujú Cirkev a prekáža im takmer každé prikázanie. Ďalší zasa... Veď to poznáte. A možno, že aj sami podobne konáme...”<sup>27</sup>. Alebo iný príklad:

<sup>23</sup> Š. Vansač, *Homília na sviatok Krista Kráľa*, in: [http://emailnew.azet.sk/MailRead.phtml?&i-9=a0abbe1fe532&t\\_vypis=&mail=00000000000000005403&idF=0](http://emailnew.azet.sk/MailRead.phtml?&i-9=a0abbe1fe532&t_vypis=&mail=00000000000000005403&idF=0) (26 IV 2007).

<sup>24</sup> Porov. J. Vrablec, *Homiletika*, s. 106.

<sup>25</sup> AGKAB v Prešove, *Prišol Syn Človeka, aby spasil to, čo zahynulo. Kázeň na Mt 18,11 (rukopis)*, Varia, Inv. č. 1276, Rok: 1759–1944, sign. 0, Kázne: 1802, s. 3.

<sup>26</sup> Ivi, s. 4, 5.

<sup>27</sup> M. Kerul'-Kmec, *Homílie III*, Košice 2005, s. 15.

Každému z nás najprv Pán pri stretnutí položí otázku – za koho ma pokladáš, kto som pre teba, človeče? Ak v ňom spoznáme svojho osobného Spasiteľa, potom s nami robí cestu obrátenia, aby sme hlavne srdcom a vierou spoznali, že Ježiš je Kristus, Syn živého Boha. Potom nás skúša, či sa k nemu priznáme. Určite táto skúška prináša zo strany človeka zapretie, keď povieme ako Peter, nepoznám toho človeka. Ak náš vzťah s Ježišom dospeje do lásky a my mu povieme, že ho milujeme, potom nás Pán pozve aj do utrpenia, aj do plnenia Jeho vôle, lebo On nás povedie, kde my sami by sme nikdy nešli. Peter a Pavol toto zažili a našli zjednotenie s Ježišom<sup>28</sup>.

**Koncesia.** Rečník pripustí niečo, čo hovorí proti nemu, alebo čo je zdanlivo proti nemu, aby tým viac získal priazeň na svoju stranu<sup>29</sup>. V jednej z rukopisných kázni sa nachádza takáto koncesia:

Zo všetkých Božích príkazov... žiaden nie je tak protivný našej mysli, našej vôli a našim skutkom, ako tento: Miluj svojich nepriateľov, rob dobre tým, ktorí ťa nenávidia. Úprimní kresťania, pravdou je, všetky Božie príkazy sa môžu zachovať. Boh, nevysloviteľná pravda, neustanovil ani jeden taký príkaz, ktorý by nemohol kresťanský ľud zachovať a vyplniť. Ale predsa, ťažké je milovať takého, kto nás so zaujatým srdcom prenasleduje. Kto česť a dobré meno pletkami a ostrým jazykom podkopáva, t.j. ohovára, napriek svojmu svedomiu nájde si človeka a súdi ho. O takom sám náš Spasiteľ Kristus takto hovorí: Kto ťa urobil sudcom nad tvojím bližným. Či nepoznáš môj príkaz: nesúď a nebudeš súdený. Úprimní kresťania, hovorím, ťažko je milovať takého..., kto sa usiluje náš život zameniť so smrťou. Dobré to vedia tí, ktorí to zakúsili. Vedia a so sv. Augustínom takto hovoria: «že ... nič nie je tak ťažké, ako milovať svojho nepriateľa». Ale úprimní, vážení kresťania! Hoci je podľa nášho hriechneho tela tento príkaz ťažký a tvrdý, predsa ale podľa Božej lásky je pre našu duchovnú spásu najsladším a najužitočnejším liekom...<sup>30</sup>.

V publikovanej pohrebnej kázni bez uvedenia autora je takýto príklad koncesie:

Neznepokojuj sa o svoju budúcnosť, ustarostená vdova, neznepokojujte sa, osirotené deti! Áno (pravda), manžel (muž), respektíve váš otec zomrel. Zanechala vás evidentná podpora, zanechal vás ten, ktorý sa mal starať o vašu budúcnosť. No nezabúdajte, že človek, spočívajúci v tomto hrobe, bol ustanovený Bohom, aby sa o vás staral. Jeho Boh odvolal a preto bezpochyby ustanovil druhých ľudí, ktorí budú namiesto neho vašimi ochrancami. Neznepokojujte sa, Boh vzal na seba správanie váš osud. Vaša budúcnosť je v silných, v najlepších rukách. Avšak žiaľte, lebo ten, ktorý zomrel, bol vašim otcom, bol tým, koho ste najviac ľúbili. Vedť, koniec koncov, pochovávať manžela a otca je veľmi ťažké. Na takýchto pohreboch

<sup>28</sup> J. Miño, *Homília na sviatok svätých Petra a Pavla*, in: *Duchovný pastier. Revue pre teológiu a duchovný život*, Trnava 2006, s. 233.

<sup>29</sup> Porov. J. Vrabec, *Homiletika*, s. 106.

<sup>30</sup> AGKAB v Prešove, *Kázeň na 19. nedeľu po Zoslaní Svätého Ducha (rukopis)*, bez sign., *Kázne* (1810–1834), -1869 (anonymné): 1880, s. 1, 2.

bolo by neľudské nebyť ustarostení, bolo by neľudské neroniť slzy. No nech vašu starosť umenší poznanie, že máte ešte jedného Otca. Otca, ktorý nikdy neumrie a ktorý vás ešte viac miluje...<sup>31</sup>.

Zo súčasnej kazateľskej činnosti:

Dvaja ľudia, ktorí túžobne čakajú, že Ježiš, ktorý pomohol už toľkým ľuďom v ich biede, aj v ich prípade spraví zázrak a uzdraví ich. Oni kričia za Ježišom: „Syn Dávidov, zmiluj sa...” A reakcia Ježiša? Žiadna! Proste si ďalej ide svojou cestou. Oni, dvaja slepci, handicapovaní ľudia, viete si to určite predstaviť, ako sa im asi za tým Ježišom muselo „komfortne” kráčať. A Ježiš? Nič! Ani sa neotočil. A mohli by sme povedať, že Ježiš nechal tých ľudí vytrápiť sa<sup>32</sup>.

Iný príklad: „Azda sa nám to zdá tvrdé, neprijateľné pre moderného človeka. Ale ani nemusíme veľa uvažovať, aby sme zistili, že obeta a sebazápor sú prítomné v živote”<sup>33</sup>.

**Prolepsis.** Je to podsunutie alebo predbiehanie (prednimanie) námietky, aby ju rečník obral o jej silu<sup>34</sup>. Kazateľ nastolí námietku a hneď na ňu dáva odpoveď<sup>35</sup>. Táto figúra vzbudzuje u poslucháčov pozornosť a podporuje virtuálny dialóg. Mala by byť v každej homílii. Je známa typickými formami, ktorými sa uvádza. Napríklad v skúmaných kázňach takto: „Budete sa ma tu ale pýtať, prečo sa dal tak mučiť, prečo chcel zomrieť takou potupnou smrťou?”<sup>36</sup> Iný príklad: „Na to všetko môže niekto povedať, veď Boh našu offeru nepotrebuje, veď ju iní (druhí) berú a spotrebujú. Je to pravda, Boh našu offeru nepotrebuje. Ale ani nás nepotrebuje, lebo my všetci a celý svet k jeho veľkej sláve nemôžeme nič pridať. Ale my potrebujeme Boha, my potrebujeme jeho lásku”<sup>37</sup>.

Súčasná homília: „A v tejto chvíli povieme Bohu: «Bože, ale ako to? Veď ja na to nemám. Toto nezvládnem!» Ale Boh povie: «Neboj sa, lebo ja budem s tebou...» rovnako, ako to povedal Márii”<sup>38</sup>. Alebo: „Možno sa aj v duchu pohoršujeme nad ľuďmi z Betlehema i nad ľuďmi, ktorí dnes zradili, zapreli i umučili Pána Ježiša. Ako len mohli?! Veď Kristus nikdy nikomu neublížil. Ako len mohol Boh toto

<sup>31</sup> Slovo nad hrobom otca rodiny. In: *Listok. Duchovno-literárny časopis*, Užhorod 1888, roč. 4, č. 22, s. 350.

<sup>32</sup> M. Stulák, *Homília na nedeľu o uzdravení dvoch slepcov*, in: [http://emailnew.azet.sk/MailRead.phtml?&i9=a0abbe1fe532&t\\_vypis=&mail=00000000000000005484&idF=0](http://emailnew.azet.sk/MailRead.phtml?&i9=a0abbe1fe532&t_vypis=&mail=00000000000000005484&idF=0) (18 IX 2007).

<sup>33</sup> M. Kerul'-Kmec, *Homília na sviatok Povýšenia svätého kríža*, in: [http://emailnew.azet.sk/Mail-Read.phtml?&i9=a0abbe1fe532&t\\_vypis=&mail=00000000000000005571&idF=0](http://emailnew.azet.sk/Mail-Read.phtml?&i9=a0abbe1fe532&t_vypis=&mail=00000000000000005571&idF=0) (23 XI 2007).

<sup>34</sup> Porov. J. Vrablec, *Homiletika*, s. 107.

<sup>35</sup> Porov. L. Stanček, *Kňaz rétor*, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie 2001, s. 237.

<sup>36</sup> AGKAB v Prešove, *Prišol Syn Človeka...*, s. 3.

<sup>37</sup> Ibid., *Dobre zaopatřiť ne ľem samomu Bohu, ... Kázeň na sviatok sv. Mikuláša (rukopis)*, bez sign., *Príležitostné kázne* (1759–1871): 1850, 1851, s. 3.

<sup>38</sup> M. Stulák, *Homília na sviatok Zvestovania*, in: <http://emailnew.azet.sk/...> (18 IX 2007).

dopustiť?!<sup>39</sup> Iný príklad: „Ak poviem teraz, že my môžeme byť ako Mária, možno si pomyslíte, že som potratil rozum...“<sup>40</sup>

**Korekcia.** „Keď večer a ráno hovoríte: «Verím v jedného Boha Otca», nezábúdajte kresťania, že túto modlitbu, alebo lepšie symbol, zostavili svätí nicejskí otcovia...“<sup>41</sup> Kazateľ sa poopravil nie preto, žeby sa dopustil chyby, ale preto, aby ešte viac upútal pozornosť poslucháčov.

Pojem *virtuálny dialóg* je novodobý. Na základe uvedeného je však dostatočne vidno, že to, čo vyjadruje, nebolo kazateľom z radov gréckokatolíckeho duchovenstva 19. storočia cudzie. Naopak, bežne to využívali. Je to veľmi pozitívne zistenie, lebo ešte aj dnes sa môžu objaviť námietky proti virtuálnemu dialógu v homílii. Hoci na druhej strane, zistili sme, že v drvivej väčšine aj dnes kňazi na Slovensku radi používajú vonkajšie prostriedky virtuálneho dialógu, čo nás môže iba tešiť.

### AXIÓMA VIRTUÁLNEHO DIALÓGU

Čo sa týka homílií z 19. storočia, dnes je už ťažké, ba nemožné zistiť, či títo kňazi pri samotnom prednese homílie dodržiavali to, čomu dnes v homiletike hovoríme *axióma virtuálneho dialógu*: „Kazateľ musí byť pri veci i pri poslucháčoch“<sup>42</sup>. Aby mohol kazateľ túto axiómu uviesť do života, je potrebné, aby splnil dve požiadavky. Nesmie kázeň čítať, ani nazerať do pomocných poznámok a zároveň sa nesmie text kázne naučiť naspamäť<sup>43</sup>. Možno však predpokladať, že niektorí kňazi, ovplyvnení antickou rétorikou, sa v tom čase učili kázne naspamäť. Niektorí ich zaiste čítali, no nemožno pochybovať aj o takých kazateľoch, ktorí boli počas kázne pri veci, aj pri poslucháčoch. Zo životopisu svätého arského farára Jána Vianneya sa niečo dozvedáme o jeho kazateľskej činnosti. Celé dni húževnato pracoval na svojich kázňach, ktoré si písal a potom sa ich celé hodiny polohlasne učil naspamäť. No aj napriek tomu mu to v nedeľu na kazateľnici veľmi nešlo a Božie slovo mu viazlo na perách. „Iba keď ho pochytilo sväté nadšenie a oslobodil sa od svojho rukopisu, šlo to ľahšie“<sup>44</sup>.

V súčasnosti, podľa už spomínaného *Prieskumu kazateľskej klímy v Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku*, zo sto kňazov, ktorí sa zapojili do prieskumu, iba 2% kňazov homíliu číta, 33% niekedy prečíta nejaký citát, alebo príbeh, ale 65% kňazov homíliu zásadne nečíta.

<sup>39</sup> I. Molčányi, *Homília na Veľký piatok*, in: *Duchovný pastier. Revue pre teológiu a duchovný život*, Trnava 2007, roč. LXXXVIII, č. 2, s. 102.

<sup>40</sup> M. Stulák, *Homília na sviatok Zvestovania*, in: <http://emailnew.azet.sk/...> (18 IX 2007).

<sup>41</sup> E. Fencik, *Cerkovnyja propovidi. Slovo v nedilju 7-uju posli paschi: sv. otec*, in: *Listok. Duchovno-literárny časopis*, Užhorod 1888, roč. 4, č. 11, s. 173, 174.

<sup>42</sup> J. Vrablec, *Homiletika*, s. 108.

<sup>43</sup> Porov. *ivi*.

<sup>44</sup> W. Hünermann, *Aj diabol pred ním kapituloval*, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie 1992, s. 218, 219.

Bolo by možné venovať sa aj mnohým ďalším rečníckym figúram, ktoré ešte umocňujú skutočnosť, že v minulosti, aj v súčasnosti homília je a aj má byť dialógom. Bolo by možné hovoriť aj o názornosti a pod.

### EŠTE NIEKOĽKO ZISTENÍ

Keď som sa zaoberal vybranými kázňami o. Eugena Fencika a rukopismi kázni kňazov pôsobiacich na území Prešovskej eparchie v 19. storočí, nemohol som sa nezamýšľať nad otázkou: sú to homílie, alebo nie sú? Podľa môjho názoru sú! Vychádzajú z prečítaného Božieho slova alebo sláveného tajomstva, majú na zreteli toto tajomstvo a potreby poslucháčov. Pokladám to za veľmi dôležité. Je potrebné konštatovať, že v 19. storočí boli na Slovensku známe rôzne „osvetové“, „agitačné“ kázne, alebo kázne pripomínajúce politické rečenie. S ničím takým som sa v skúmaných kázňach gréckokatolíckych kňazov nestretol. Z pohľadu dnešnej homiletiky je to pozitívne zistenie.

Naša generácia kňazov na Slovensku, v tomto prípade predovšetkým gréckokatolíckych a rímskokatolíckych, spája homíliu s presnou stavbou podľa prof. Jozefa Vrableca, pri ktorej vychádzal z civilnej rétoriky a homílií cirkevných otcov: AI, KE, DI, PAR, MY, ADE<sup>45</sup>. Tá rozhodne v týchto homíliách z 19. storočia chýba. Nie je tam ani náznak, a ak, tak len nepatrný, určitého stupňovania rozhovoru: čo sa stalo – oznámenie, vysvetlenie, povzbudenie a zjednotenie. Napriek tomu nemožno povedať, že by nevychádzali z posvätného textu Božieho slova a liturgického tajomstva. Kázeň homíliou nerobí stavba, na ktorú sme v našich podmienkach zvyknutí. Existujú aj iné stavby homílií, ktoré iným spôsobom rešpektujú stupňovanie rozhovoru. Tiež je dôležité povedať, že východná kazateľská prax je vzdialenejšia určitému systému, ale je možno, z určitého pohľadu, bližšia Božiemu slovu a liturgii.

Zaujímavé a veľmi pozitívne zistenie je to, že aj keď veľmi rozvláčne, ale predsa sú tieto kázne na jednu myšlienku, na jednu tému, na jednu udalosť. Napríklad na jeden verš Mt 18,11: „Syn človeka totiž prišiel zachrániť, čo sa stratilo“<sup>46</sup>. Alebo na verš Jn 9,11: „Šiel som teda, umyl som sa a – vidím“<sup>47</sup> a pod. Alebo k sviatku Zosnutia Presvätej Bohorodičky<sup>48</sup>, sv. Mikuláša<sup>49</sup> a pod. Nepozostávajú z nie-

<sup>45</sup> Porov. J. Vrablec, *Homiletika*, s. 54. AI – antropologická indukcia, KE – kerygma, DI – didaskália, PAR – parakléza, MY – mystagógia a ADE – antropologická dedukcia.

<sup>46</sup> AGKAB v Prešove, *Prišol Syn Človeka...*, s. 4. Poznámka k Mt 18,11: „Tento verš je interpolácia z Lk 19,10. Neovulgáta ho vynecháva. V niektorých rukopisoch sa nachádza...“. Nachádza sa aj v cirkevno-slovanských evanjeliároch.

<sup>47</sup> E. Fencik, *Cerkovnyja propovidi. Slovo v nedilju V...*, s. 140.

<sup>48</sup> AGKAB v Prešove, *Kázeň na sviatok Zosnutia Presvätej Bohorodičky (rukopis). Ruská Poruba*, bez sign., *Slovenské – nárečové kázne* (19. stor.): 1868.

<sup>49</sup> E. Fencik, *Cerkovnyja propovidi. Slovo v deň iže vo svjatyh Otca našeho Nikolaja...*, s. 348–352.

koľkých bodov. V tom čase pritom boli aj na Slovensku známe trojbodové alebo i viacbodové kázne. V niektorých rukopisoch sa síce objavujú nejaké paragrafy, ale nemajú vplyv na obsah v zmysle jeho delenia. Možno mali slúžiť kazateľovi na ľahšie zapamätanie textu. Toto je však iba domnienka. V skúmaných tlačенých kázňach od Fencika sa ani v jednom prípade neobjavujú žiadne paragrafy, resp. body.

V súčasnosti, podľa spomínaného prieskumu, až 79% kňazov čerpá myšlienku z Božieho slova, 16% skôr vychádza z liturgického obdobia, s čím náuka o homílii ráta, a iba 5% kňazov obľubuje tematické kázne. Čo sa týka počtu myšlienok, zo sto kňazov, ktorí sa zapojili do prieskumu, až 63% káže v zásade na jednu myšlienku z Božieho slova, 21% na jednu, ale občas aj na viac myšlienok, 8% káže na viac myšlienok a 8% používa skôr témy.

## ZÁVER

Uvedomujem si, že téma tejto prednášky je veľmi široká. Prednáška má za cieľ iba načrtnúť tému dialógu v homílii a to s úmyslom napomôcť tomu, aby sme v homíliách nemoralizovali, neodsudzovali, nediktovali a nerozkazovali, ale ponúkali odpovede, viedli dialóg lásky a v pokore dávali priestor Ježišovi Kristovi. On sám chce cez našu homiletickú činnosť oslovovať Boží ľud a konkrétneho človeka s jeho radosťami i starosťami. Aby naše homílie neboli prekážkou ohlasovania radostnej zvesti, ale naopak, aby boli integrálnou súčasťou ohlasovateľskej služby Cirkvi. Preto musia byť aj po formálnej, aj po obsahovej stránke proklamované štýlom dialógu.